

***Fatih-Harbiye* Uyarlamaları Etrafında Romandan Televizyona Uyarlama Meselesi**

Mehmet SAMSAKÇI*
Şeyma Gül KARAÇAM**

Öz

Peyami Safa'nın, ilk baskısı 1931 yılında yapılan *Fatih-Harbiye* romanı, iki ana mekân üzerinden doğu-batı çatışmasını anlatır. Safa, ana karakteri Neriman'ın Fatih ve Harbiye semtleri arasında gidip gelişlerini ve bu esnada yaşadığı değişim ve dönüşümleri simgesel bir biçimde okuyucuya sunar. Hayatları boyunca doğu kültürü ile yoğrulan ve erken Cumhuriyet döneminde doğu ve batı arasında sıkışan insanlara Safa, böyle bir ortamda batıyı hatasız, günahsız, bütünüyle doğru kabul ederek doğuya tümünden düşman olmanın müthiş bir bocalamaya sebep olacağını, doğuyu inkâr etmeden de batılılaşmanın mümkün olabileceğini romanı üzerinden okuyucuya aktarma arzusundadır.

1990 ve 2013 yılında yapılan *Fatih-Harbiye* uyarlamalarında romana iki ayrı pencereden bakılmıştır. 1990 yılı yapımı uyarlamada romanı olduğu gibi alma yolunu tercih edilirken 2013 tarihli uyarlamada orijinal metinden ilham alarak yeni bir hikâye kurgulama yapılmıştır.

Bu çalışma, *Fatih-Harbiye* uyarlamaları örneği üzerinden televizyon izleyicisinin uyarlama meselesine yaklaşımını ortaya koymaktadır. Romanın 1990 ve 2013 yılı yapımları, sosyal ve kültürel hayattaki değişimlerin uyarlamaya etkisi, izleyici beklentileri, reyting kaygısı gibi meseleler tartışılarak göstergebilimsel çözümleme yöntemi ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uyarlama, göstergebilim, televizyon, *Fatih-Harbiye*, Peyami Safa

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye.
Elmek: samsakci@istanbul.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-7855-6557>

** Yüksek Lisans, Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul, Türkiye.

Elmek: karacamseymagul@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6505-3590>

Geliş Tarihi / Received Date: 12.08.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.09.2019

DOI: 10.30767/diledeara.635436

The Issue Of Adaptation From Novel To Television Around The Novel *Fatih-Harbiye*

Abstract

The novel, *Fatih-Harbiye* by Peyami Safa which was first published in 1931, describes the east-west conflict between two central districts of Istanbul. Safa presents the changes that Neriman the main character of the novel experienced during her commuting between Fatih and Harbiye. Safa addresses people who grew up in a kind of environment influenced by east culture and faced the conflict caused by the difference between east and west culture after the very first years of the proclamation of the republic. His message to these people is that accepting the western culture as a complete true would be wrong, and the adaptation to the west by ignoring the east culture could cause a massive disaster for their lives. He also added that it is possible to adapt west culture without denying the east one, and that would be the best way to do.

In the TV series adaptations that were in 1990 and 2013, the novel was approached from two different perspectives. There are two types of adaptation: the method chosen for the first adaptation was transposition which is transferring the original text without making any changes; the second adaptation was presented using analogy method that is producing a new story from the original book.

This study reveals the approach of viewers to the *Fatih-Harbiye* novel adaptations and discusses the expectations of the audience, ratings of the series and the effects of the changes between 1990 and 2013 in the social and cultural life to the novel.

Keywords: Adaptation, audience, semiotic analysis method, the novel *Fatih-Harbiye*, Peyami Safa

Extended Summary

Cinema and television series are shaped around the original stories frequently taken from novels. This relationship between the novel and the cinema causes the problem called an adaptation which is the conversion of a work like a novel or story into a cinema or a TV series. In other words, it is the writing of a literary text into a script.

The novel, *Fatih-Harbiye* by Peyami Safa which symbolically depicts the east-west conflict, was adapted to television twice in 1990 and 2013. The novel tells of the confusion of a nation between the east and the west through its main character, Neriman. Safa addresses people who grew up in a kind of environment influenced by east culture and faced the conflict caused by the difference between east and west culture after the very first years of the proclamation of the republic. His message to these people is that accepting the western culture as a complete true would be wrong, and the adaptation to the west by ignoring the east culture could cause a massive disaster for their lives. He also added that it is possible to adapt west culture without denying the east one, and that would be the best way to do.

In this study, the issue of adaptation from a novel to a screen was investigated around *Fatih-Harbiye* adaptations. Semiological analysis method was used to examine the adaptations. Semiotics is a science that studies and describes indicators with a scientific approach and it is mostly interested in how indicators in a text, theater play, film and TV series are explained. Since, *Fatih-Harbiye* is a symbolic novel, semiological analysis method was used in this study to reveal the approach of viewers to the *Fatih-Harbiye* novel adaptations. The study had also discussed the expectations of the audience, ratings of the series and the effects of the changes between 1990 and 2013 in the social and cultural life to the novel.

Many domestic and foreign sources were cited for the study. In particular, previous theses and articles on the subject were analysed in detail. Semiotic analysis method was generally applied to texts in previous studies but, the

works focused on the adaptation from a novel to television were relatively less. Our work herein showed that the analysis method can be easily used successfully in television contents and that could give a new perspective for the upcoming studies.

In this article, the term of adaptation, the connection between the viewer and the novel, the viewer's ideas about the novel and series, viewer's expectations from adaptation are also studied. Besides, a survey was conducted to get a better understanding of the audience's attention. The survey was applied to 569 people selected from seven regions in Turkey. In the survey, the attitudes of the audience about the adaptation series and their knowledge about the novel were evaluated based on parameters such as age, gender, and educational level. Also, an interview was done with Hayriye Ersöz who is the scriptwriter of the series in 2013. The interview revealed the transformation of the novel into a screenplay, the scriptwriter's attitudes towards novel and adaptation, and the audience's expectations. Our study showed that the society has a high interest in adaptations. It was also observed that an adaptation from a novel to a TV series has a contribution to the novel reading rate. According to the results gained from the study, two adaptations made in 1990 and 2013 were based on two different adaptation approaches. The method chosen for the first adaptation was transposition which is transferring the original text without making any changes and, the second adaptation was transferred using the analogy method that is producing a new story from the original book. The reason why both adaptations follow different ways is primarily because the scriptwriters' preference was in this direction. Finally, the time differences between the two years might have an influence on that decisions as much as the other factors such as audience expectations, social structure, conditions of the period, rating anxiety and competition.

Giriş

Televizyonun, seyir dünyamızda etkinliğini artırmasıyla birlikte dizi kültürü de insanların hayatlarına yerleşmeye başlamıştır. Özellikle son yıllarda, dizi sektörüne olan talebin artmasıyla birçok dizi yayınlanmaya başlamıştır. Seyirci oranının yoğun olduğu Eylül-Haziran sezonu için uzun ömürlü olması planlanan diziler, tatilin etkisiyle televizyon izleme oranının daha düşük olduğu yaz dönemi için ise kısa hikâyelerden oluşan diziler yapılmaktadır.

İster izlenme oranının yoğun olduğu sezonda yayınlansın ister sadece yaz döneminde yayınlanmak üzere planlansın, tüm diziler, yüksek bir izleyici kitlesine sahip olup uzun bölümler ekranda kalmayı hedeflemektedir. Kimi diziler bu hedeflerini yakalarken, izleyiciyi kendine çekemeyen bazı diziler de 3-4 bölümün ardından yayından kaldırılmakta ya da erken finale zorlanmaktadır. Bu yüzden yapımcılar ve senaristler, izleyicinin ilgisini çekebilecek farklı ve sürükleyici hikâyeler aramakta, bu noktada edebiyat, sıklıkla başvuru alan olmaktadır. Romanlardan hikâyelere, masallardan tiyatro oyunlarına kadar birçok edebiyat verimi televizyona uyarlanmıştır. Bu uyarlamalar arasında romanların, diğer türlere oranla daha geniş bir yeri vardır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren roman uyarlamaları sıklıkla izleyici karşısına çıkarılmaktadır. Bu uyarlamalar yapılırken, zaman zaman romanların hikâyelerindeki birçok ayrıntı birebir ekrana aktarılmakta; zaman zaman da sadece ana tema ve karakterler bırakılıp bunlar üzerinden farklı bir hikâye oluşturulmaktadır. Bu durum, izleyici beklentileri ve özellikle de yapımcı ve senaristin tercihi ile ilgilidir.

Bu çalışmanın amacı, televizyon için yapılan roman uyarlamalarına örneklem olarak seçilen *Fatih-Harbiye* romanı uyarlamalarını göstergebilimsel çözümleme yöntemi ışığında incelemek ve bu inceleme doğrultusunda uyarlamayı yapan ile onu izleyenin uyarlama meselesine bakışını ortaya koymaktır.¹

¹ Bu çalışma, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı’nda, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Samsaçer’in danışmanlığında savunulup kabul edilen “*Romandan Ekran Uyarlama Sorunu ve Fatih-Harbiye*” başlıklı yüksek lisans tezi referans alınarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeyma Gül Karaçam, *Romandan Ekran Uyarlama Sorunu ve Fatih-Harbiye*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2018, s.1-80.

Göstergebilim, en geniş manasıyla, bir metni, bir görüntüyü ya da bir müzik eserini oluşturan tüm anlam katmanlarının bir sistem etrafında toplanarak incelenmesidir.² Göstergelerden yola çıkılsa bile sözcükleri, dilbilgisel ve biçimsel özellikleri, anlam ilişkilerini inceler. Bu sebeple sadece göstergelerin bilimsel incelemesi olarak değerlendirilmemelidir, aksine göstergebilim değişik yaklaşımlara ve yorumlamalara imkân veren bir yapıdadır. Bir metnin, bir film ya da tiyatro oyunu metninin vb. tüm anlam katmanlarını sistemleştirmekte ve aslında anlamdan ziyade bu anlam katmanlarının birbirlerine bağlanma şeklini araştırmaktadır.³ Buradan hareketle göstergebilimsel çözümleme yönteminin, neyin, nasıl aktarıldığı ile ilgilendiğini söylemek mümkündür. Çok geniş bir yelpazeye sahip olan göstergebilimsel çözümleme yöntemi, sinema ya da televizyona uygulandığında göstergelerin katmanları da genişlemektedir. Sadece dil bazında yapılan çözümlemelerde eldeki materyal kısıtlıyken sinema ya da televizyonda ışık, müzik, oyuncu, dekor, efekt gibi yan etkenler de işin içine dâhil olmakta, tüm bu etkenlerle birlikte sinema ya da televizyon verimlerinde bir anlam bütünlüğü ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, sinema ve televizyon tekniğinin de göstergebilimsel çözümlemede işlevi büyüktür. Örneğin bir sahnede yönetmen, sadece kamera açılarıyla dahi anlatmak istediğini izleyiciye aktarabilme özgürlüğüne sahiptir.⁴

Bu bağlamda, çalışmamıza konu olan *Fatih-Harbiye* roman uyarlamaları da kendi dönemleri çerçevesinde göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile incelendiğinde, her iki uyarlamanın da televizyonun getirdiklerinden faydalanarak kendi yapım amaçlarına göre gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Çalışmamızda kullanılan Arthur Asa Berger'in çözümleme yöntemi, sinema dâhil tüm alanlara uygulanabilmektedir. Bu yönetime göre göstergebilimsel çözümleme aşağıdaki denetleme listesine göre yapılabilmektedir:⁵

(A) Metninizdeki önemli göstergeleri ayırın ve çözümleyin.

1. Önemli gösterenler nedir ve neyi göstermektedir?

2. Bu göstergelere anlam veren dizge nedir?

² Tezay Çelebi, *Reha Erdem Sinemasına Göstergebilim Açısından Bakış: Beş Vakit Filminin Göstergebilimsel Bağlamda İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2009, s.1.

³ a.g.e., s. 1.

⁴ Seyide Parsa, "Televizyon Göstergebilimi", *Kurgu Dergisi*, sayı:16, 1999, s.15-28.

⁵ Arthur Asa Berger, *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, Çev. Murat Barkan ve Ark., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları, 1993, s.37-38.

3. Ne gibi kodlar bulunabilir?
 4. Ne gibi dūřünyapısal ve toplumbilimsel konuları içermektedir?
- (B) Metnin dizisel yapısı nasıldır?
1. Metindeki temel karşıtlık nedir?
 2. Çeşitli kategoriler altında karşıtlık oluşturan çiftler nelerdir?
 3. Bu karşıtlıklar herhangi bir ruhbilimsel ya da toplumsal anlama sahip midir?
- (C) Metnin dizimsel yapısı nedir?
1. Propp'un hangi işlevi metne uygulanabilir?
 2. Olayların sıralanma biçimi anlamı nasıl etkilemektedir?
 3. Metne biçim veren kurallı özellikler var mıdır?
- (D) Televizyon aracı metni nasıl etkiler?
1. Ne tür çekimler, kamera açıları ve kurgu teknikleri kullanılmıştır?
 2. Işık, renk, müzik ve ses göstergelere anlam vermek için nasıl kullanılmıştır?
- (E) Kuramcıların geliştirdikleri, metne uygulanabilecek katkılar nelerdir?
1. Göstergebilim kuramcıları, televizyona uygulanabilecek neler yapmışlardır?
 2. İletişim araçları kuramcıları, göstergebilimsel çözümlmeye uygulanabilecek neler yazmışlardır?

Bir metin ya da görüntünün göstergebilimsel çözümlemesinin yapılması esnasında bu listeden bir bölümün referans alınıp uygulanması daha doğrudur.⁶ Bu sebeple *Fatih-Harbiye* roman uyarlamalarına uygunluğu bakımından listenin A bölümü seçilmiş ve incelemeler onun üzerinden yapılmıştır.

Peyami Safa'nın, Fatih ve Harbiye semtlerini sembolleştirerek doğu-batı meselesini tartıştığı *Fatih-Harbiye* romanı, yazarın diğer romanlarına kıyasla daha

6 Seyide Parsa, "Televizyon Göstergebilimi", *Kurgu Dergisi*, sayı:16, 1999, s.15-28.

farklı bir yerde durmaktadır. Dili son derece yalın ve kolay anlaşılabilir olan bu romanın gayesi okuyucuya bir mesaj vermektir. Zira, Peyami Safa'nın eserlerinden, onun fikir dünyasında doğu-batı meselesinin ehemmiyeti açıkça görülmektedir.

Kendi ifadesiyle “şuuru bir facia atmosferi içinde doğan”⁷ Peyami Safa'nın hayatı zorluklar içinde geçmiştir. Henüz iki yaşındayken babasını kaybetmiş, dokuz yaşındayken ise mafsalsal iltihabı hastalığına yakalanmıştır. Hem fiziki ve ruhi açıdan kendisine büyük acılar veren bu hastalıktan hem de annesine bakmak durumunda oluşundan ötürü düzenli bir eğitim hayatı olmamıştır. Hayatını yazarak kazanan Peyami Safa'nın bu serüveni 13 yaşındayken başlamıştır. Roman ve hikayelerden ders kitaplarına; fıkra ve tercümelere kadar birçok alanda eser vermiştir.⁸

İlk gençlik yılları savaşlar arasında geçtiğinden, bazı eserlerinde savaşın etkilerini gözlemlemek mümkündür. Bunun yanı sıra doğu-batı meselesi, onun eserlerinde sıklıkla karşılaşılan temlerdendir. Onun fikir dünyasında doğu ve batı, birbirlerinden ayrılmaması gereken iki kavramdır. Bu iki medeniyet, birbirleriyle her daim ilişki içinde olmalıdır. Dolayısıyla Safa Türk insanının da batılılaşmasından yanadır. Fakat bu batılılaşma taklitle değil, doğu ve batı medeniyetini sentezleyerek olmalı, toplum, kendi özünden kendi değerlerinden kopmadan batılılaşmalıdır. Safa'daki bu sentez ve uzlaşma çabası Şinasi'nin “Şarkın akl-ı pirânesiyle, Garbın fikr-i birkini izdivaç” fikrini anımsatmaktadır.

Bu fikirleri doğrultusunda yazdığı *Fatih-Harbiye* romanında da sadece dış görünüşe aldanarak yapılan taklitçi bir batılılaşmanın doğru olmadığını, insanın kendi öz kültüründen ayrılmadan batının bazı değerlerini alması gerektiğini, sembol karakteri olan Neriman üzerinden okuyucuya anlatmaktadır. Romanın vak'a zamanı üç kısımdan oluşmaktadır: “1909-1930 yılları, en geniş daireyi meydana getirirken, 1920-1930 yılları ikinci daireyi, nihayet Lozan sulhünden sonra gündeme gelen resmi batılılaşma hareketleri (inkılaplar) dönemi ise üçüncü daireyi teşkil eder.”⁹

Romanın ana karakteri olan Neriman, Darüelhan'ın “alaturka” kısmında okumaktadır. Kendisiyle aynı okulda okuyan ve aynı mahallede

7 Beşir Ayvazoğlu, *Peyami Safa: Hayatı, Eserleri, Dramı*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2008, s.12-14.

8 a.g.e., s.12-14.

9 Mehmet Tekin, *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2014, s.190.

büyüdükleri Şinasi ile aralarındaki bağ zamanla sevgiye dönüşmüştür. Neriman, etrafındakilerden farklı fikirlere sahip bir gençtir. Yaşadığı semtten, çaldığı enstrümana kadar “doğulu” olduğunu düşündüğü her şeye karşı içinde büyüyen bir kini vardır. Bu sebeple soluğu sıklıkla günümüzün Beyoğlu semti olarak tanımlanabilecek Harbiye’de alır. Buradaki pırıltılı yaşama özenmekte, buradaki insanların giyim kuşamından sokaklardaki dükkânların dizaynına kadar her şey onun gözüne fevkalade farklı gelmektedir.

Neriman, Harbiye’de tanıştığı alafranga bir genç olan Macit ile arkadaşlık etmeye başlar. Bir gün Macit, kendisini bir baloya davet eder. Neriman da Şinasi ile birlikte gitmek şartıyla babasından izin alır. Balo kıyafetini almak için Harbiye’ye gider ve dönüşte burada yaşayan dayısının kızlarının yanına uğrar. Burada bir hikâye dinler ve bundan çok etkilenir. Bu hikâye, fakir bir Rus gitaristiyle yaşayan fakat gözü zenginlikte olan bir Rus kızının hikayesidir. Bu kız fakir olan gitaristi terk etmiş ve yeni tanıştığı zengin bir Rum ile evlenmiştir. Fakat hayalini kurduğu zenginlik kıza mutluluk getirmemiş, etrafındaki sahte ve basit insanlardan son derece rahatsız olmuştur. Genç kız fakir gitariste dönmek istese de adam kızı kabul etmemiştir ve kız buna dayanamayıp intihar etmiştir.

Neriman bu hikâyeyi dinlediğinde onda kendinden izler bulur ve bir yanlısın içinde olduğunu düşünerek balodan da heveslendiği batılı hayattan da vazgeçip Şinasi’ye ve eski yaşamına geri döner.¹⁰

Peyami Safa’nın bu romanında karakterlerin isimlerinden, romanın geçtiği semtlere; sokaktan geçen insanlara kadar hemen her şey birer göstergedir. Örneğin, romanın ana karakterlerinden birinin isminin Şinasi oluşu bu hikâye bağlamında okuyucuya Tanzimat döneminin yenilikçi ismi İbrahim Şinasi’yi hatırlatmaktadır. İbrahim Şinasi, Batılılaşma fikrinin edebiyatımızdaki öncü isimlerindedir. Edebiyatımıza biçim ve içerik yönünden birçok yenilik kazandırmıştır. Ona göre, batılılaşma taklitle değil faydalı olanın alınmasıyla mümkündür. Aksi halde bocalama kaçınılmazdır. Peyami Safa’nın da doğu ile batı arasında kalan insanların temsil sunduğu bu romanında Şinasi ismini tercih etmesi önemlidir.¹¹ Şu kadar var ki bu romanda “Kemençevî” Şinasi’nin Batı’yı,

10 Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016, s.1-128.

11 Abdülhalim Aydın, “Batı Kavşağında Şinasi ve Duruşu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 27, sayı 2, 2017, s.17-26.

hatta sentezi dahi temsil etmiyor oluşu, bilâkis Doğu'nun temsilcisi olması dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Romandaki bir diğer önemli gösterge Fatih-Harbiye tramvayıdır. Bu tramvay sadece iki semt arasında giden bir araç değil, iki medeniyet arasında gidip gelen ve arada kalan insanların temsilidir.

Görüldüğü üzere başından sonuna bir göstergeler bütününden oluşan bu romanın 1990 ve 2013 yıllarında yapılan iki ayrı dizi uyarlaması da izleyicilerine farklı göstergeler sunmaktadır. Bu göstergelerin sunulduğu ve romanla dizi arasındaki bağ, yayımlandıkları dönemlerin sosyolojisine, izleyicilerinin beklentilerine, senarist ve yönetmenin uyarlamaya bakışlarına göre değişiklik göstermektedir.

Uyarlama, sinema için hazırlanmamış bir metnin sinema formuna sokulmasıdır.¹² Bir başka deyişle bir metnin senaryolaştırılarak perdeye ya da aktarılmasıdır. Uyarlamalar genel bir sıralamayla, aktarım, yorumlama ya da çıkarım yoluyla yapılabilmektedir. Aktarım yoluyla yapılan uyarlamalarda asıl olan, orijinal metne sadık kalmak ve onu herhangi bir ekleme-çıkarma yapmadan, birebire yakın şekilde sinemaya aktarmaktır. Bu tarz uyarlamaların dezavantajı, senaristin ya da yönetmenin filme kendinden bir şeyler katamamasıdır. Yorumlama yoluyla yapılan uyarlamalar ise aktarım yoluyla yapılanlara oranla bir nebze daha özgürdür. Bu tür uyarlamalarda sinemacı, orijinal metnin ana hatlarına sadık kalmak şartıyla kendi sanatsal yorumunu filme ekleyebilmektedir. Çıkarım yoluyla yapılan uyarlamalarda ise orijinal metin senaryo için bir ilham niteliğindedir. Bu tarz uyarlamalarda, orijinal metin sadece başlangıç olarak bırakılabileceği gibi, metnin içinden bir karakteri, bir mekânı, bir olayı temel alıp onun üzerinden yeni bir hikâye oluşturmak da mümkündür.¹³

Çalışmamıza konu olan *Fatih-Harbiye* dizi uyarlamalarından 1990 yılı TRT yapımı olan ilk uyarlama aktarım yoluyla yapılmıştır.¹⁴ 4 bölüm olarak planlanıp çekilen bu yapımda orijinal metne büyük oranda sadık kalınmıştır. Metindeki diyaloglar diziyeye bütünüyle aktarılmıştır. Fakat bu yapılırken sadece bazı cümlelerde sadeleştirmeler yapılmış, romandaki karakterler de birkaç ekleme karakter

¹² Nijat Özön, *Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2000, s.732.

¹³ Geoffrey Wagner, *The Novel and The Cinema*, London, Rutherford, Madison, Fairleigh Dickinson Univ. Press, 1975, s.222-231.

¹⁴ <http://www.sinematurk.com/film/8005-fatih-harbiye/>

ile birlikte diziye aktarılmıştır. Dizide diğer uyarlamadan ve romandan farklı olarak yapılan bir diğer ekleme de Neriman'ın dayısı kızlarının evinde dinlediği Rus kızın hikâyesi dizide ikincil bir hikâye olarak gösterilmiştir.

Resim 1:1990 yılı, TRT yapımında şinasi ve Neriman karakterleri

Dizinin yayınlandığı 1990 yılı, televizyonculuk açısından henüz Türkiye'nin yolun başında olduğu bir dönem olduğundan reyting kaygısı, izleyici etkisi, televizyon yarışı gibi parametreler diziye etki etmemiştir. Dolayısıyla dizi çekilirken yeni karakterlerle farklı hikâyelere ihtiyaç duyulmamış, planlandığı gibi dört bölüm halinde çekilip yayınlanmıştır.¹⁵

Buna karşılık, dizinin 2013 yılı yapımı serbest uyarlama yoluyla yapılmıştır. Dizi, iki sezon yayınlanmış ve 50 bölüm sürmüştür. Dizide, orijinal metin sadece bir çıkış, bir ilham olarak kalmış

gerek karakterler gerekse hikâye bazında birçok değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler senaristin tercihi doğrultusunda yapılmıştır. Yapımın senaristi olan Hayriye Ersöz bu tercihinin nedenini,

Her bir bölümü 130-175 dakikayı bulan ve devamlılığı reyting ölçümlerine bağlı TV dizileri için hazırlanan uyarlama yapımlar, eserin 'temel cümlesi'

¹⁵ 1990 yılı TRT yapımı olan bu uyarlamann izlenmesi ve incelenmesi için tarafımızca, TRT ile yazışmalar yapılmış ve gerekli izinler alınmıştır.

üzerinde dönmek zorunda kalıyor. Benim için yaşadığım çağdan çok önce yazılmış bir eseri, güncele “uyarlayarak” televizyon için “izlenir” kılmak, onun temel cümlesi ve duygusuna “yaklaşmakla” mümkün oldu diyebilirim (Ek 1).

sözleriyle ifade etmiştir. Bu bağlamda orijinal metinden yeni bir senaryo oluşturulmak suretiyle yapılan bu uyarlamada güncele dair birçok konu da izleyiciye aktarılmıştır.

Her iki uyarlama da yapım amaçları doğrultusunda kendi göstergelerini kurgulamıştır. 1990 yılından *Fatih-Harbiye*'ye bakış ile 2013 yılından bakış aynı değildir. Dolayısıyla her iki uyarlama için de değişiklik kaçınılmazdır. Her şeyden evvel, dönem ve toplum değiştiği için romanın yazıldığı yıllardaki Fatih ve Harbiye semtleri ile 1990 yılı ve 2013 yıllarındaki Fatih ve Harbiye semtleri aynı değildir. Aynı şekilde bu üç dönemde de insanların doğu ve batı algısına bakışları aynı değildir. Bu yüzden her iki uyarlamada da dönemin şartlarına uygun göstergeler tercih edilmiştir. Oyuncuların kostümlerinden yaşanan yerlere, evlerin dekorundan sosyal hayata kadar birçok farklılık görülmektedir. Örneğin, Neriman'ın “*Kâbil’le New York arasındaki farkların çoğuna İstanbul’un iki semti arasında kolayca tesadüf edilir.*”¹⁶ diye ifade ettiği Fatih ve Harbiye semtleri arasındaki fark, özellikle 2013 yılı yapımı için düşünüldüğünde ortadan kalkmıştır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren Fatih ve Harbiye semtleri ile birlikte doğu ve batı kavramları da birbirine yaklaştırmaya başlamıştır. Neriman’ın doğu ve batı arasındaki bocalamasının ve romanın finalinde doğuyu tercihinin göstergesi olan ve bu ehemmiyeti sebebiyle romanın birçok baskısının kapağında da kullanılan meşhur Fatih-Harbiye tramvayı dahi günümüzde artık kullanılmamaktadır.

Bunun yanı sıra romanın yazıldığı dönem ile 2000’li yıllar Türkiye’indeki sosyal meseleler aynı olmadığından 2013 yapımında senarist diziyeye “modern” insanın meselelerini eklemiştir. Bu kodu, Berger’in denetleme listesindeki “düşünyapısal ve toplumbilimsel konular” ile ilişkilendirerek incelemek mümkündür.¹⁷ Romanda kendilerinden çok bahsedilmeyen Neriman’ın dayısı kızlarına dizide genişçe bir yer verilmiş, büyük kız, Pelin, dizide kötü bir karakter

16 Peyami Safa, *a.g.e.*, s.32.

17 Arthur Asa Berger, *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, Çev. Murat Barkan ve Ark., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları, 1993, s.37-38.

ter olarak kurgulanmıştır. Pelin, Macit ile çocukluk arkadaşıdır ve ona yıllardır âşiktir. Hırslı ve duygudan yoksun bir tip olan Pelin, Neriman'a daima tepeden bakmaktadır. Fakat Macit, kendisini değil Neriman'ı seçmiştir. Dolayısıyla Pelin bunu kaldıramaz ve intihar eder. Bu örnek, modern insanın psikolojik buhranlarının, hırslarının, saplantılarının bir göstergesi olarak diziye aktarılmıştır.

Bununla beraber, ülkemizde ciddi bir sorun olan kadın istismarı meselesi de bu güncel uyarlamaya başka bir hikâye vasıtasıyla eklenmiştir. Bu kodun eklenmesinin nedeni, sadece seyirci ilgisini dinamik tutmak değildir. Bir metne ya da senaryoya yerleştirilen tüm kodlar, o kodların muhatabı olan kitlenin sosyal ve kültürel hafızasından süzülerek eklenir.

Kodlar ve alt kodlar, iletiye (burada metne) kültürel göndermelerin genel çatısı ışığında uygulanır. Bu kültürel göndermeler alıcının bilgi kalıtını oluştururlar (alıcının düşünüyapısal, törel (etik), dinsel görüşleri, ruhbilimsel tutumları, zevkleri, değer dizgeleri vb.).¹⁸

Senarist, kadın istismarı meselesini romanda hiç var olmayan bir karakter üzerinden, ikincil bir hikâye olarak vermiştir. Bu hikâye Şinasi'nin küçük kız kardeşi Aslı'nın hikâyesidir. Aslı, aynı mahalleden arkadaşı olan Emre tarafından tecavüze uğramıştır. Fakat bunu ailesinden saklamaktadır. Daha dizinin ilk bölümünde Aslı'nın hikâyesi dramatik bir biçimde izleyiciye anlatılmaktadır. Aslı'nın annesi kızının durumunu öğrenir ve ona bekâret kontrolü yaptırmak ister. Bu sahnenin dramasının, izleyicinin dikkatini günümüzde hala yaşanmakta olan bir gerçek hikâye olarak çekilmek istendiği için bu kadar yüksek tutulduğu söylenebilir. Dizinin devamında ailesi, “namusunu kurtarmak” maksadıyla kızlarını zorla tecavüzcüsüyle evlendirir. Fakat ilerleyen bölümlerde bu epizodun - örnek teşkil etmesi adına - farklı bir yöne çekildiği söylenebilir. Aslı, ailesinin de desteğini arkasına alarak zorla evlendirildiği ve türlü eziyetlerine maruz kaldığı Emre'den ayrılır. Senaristin, romanda hiç bahsi olmayan bu hikâyeyi ikincil bir hikâye olarak vermesinin bilinçli bir hareket olduğu söylenebilir.

¹⁸ Arthur Asa Berger, *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, Çev. Murat Barkan ve Ark., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları, 1993, s.31.

Resim 2: 2013 yapımı uyarlamanın final sahnesi

2013 yılı uyarlamanın finali de romandakinden farklıdır. Romanda, Peyami Safa'nın vermek istediği mesaj Neriman'ı Şinasi'ye götürürken, uyarlamada senaristin inisiyatifi Neriman'ı Macit'e götürür. Senarist, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

Senaryonun yazıldığı zamanın ruhu ile eserin yazıldığı zamanın ruhunun çatışması doğaldır. Zaman “dönemin” insanların, coğrafyayı, şehirleri, üretim araçlarını, parayı kazanma ve harcama biçimini, ilişkileri değiştirmiştir... Bugünün insanına, dünün insanın yaşam biçimini, tercihlerini inandırmak fazlasıyla zorlama kalabilir. Bu yüzden ben tercihi Neriman'a bıraktım... Bir-birimizin elinden tuttuk... Senaryoda vücut bulan Neriman'ın hikayesi Şinasi ile başlasa bile Macit'le bitmek zorundaydı (Ek 1).

Senarist, dizinin finalinin romanla aynı olmayışının bir diğer nedenini okura değil izleyiciye iş yaptığından ötürü seyirci tepkisini göz ardı etmeyişiyle açıklamaktadır (Ek 1). Bilindiği gibi son yıllarda sosyal medyanın toplumdaki yeri giderek artmaktadır. Sosyal medya üzerinden başlatılan çeşitli kampanyalar dakikalar içerisinde milyonlara ulaşabilmektedir. Dolayısıyla televizyonun da bundan etkilenmemesi, bu gerçeği göz ardı etmesi kaçınılmazdır. *Fatih-Harbiye* uyarlaması için de durum böyledir. Dizinin yayınlandığı sıralarda özellikle Twitter üzerinde iki grup oluşmuştur. Bir grup Neriman ve Şinasi'yi birbirine

yakıştırırken diğer grup da Neriman ve Macit'in birlikte olmasından yanadır. Senarist de dizinin finali ile ilgili verdiği kararı;

Doğrusu, başından beri iki ateş arasında kalmıştım: Bir grup izleyici eserin kitapla hiç ilgisi olmadığını söyleyerek eseri berbat etmekle suçladı–ama izlemekten vazgeçmedi- bir grup izleyici de ‘aman şinasi’yle Neriman’ı evlendirmeyin’ dedi. Ne yalan söyleyeyim zaman zaman Neriman’ın kafasını karıştırarak, ona sorular sordum. Neriman’ın verdiği cevaplar beni ve izleyiciyi fazlasıyla tatmin etti. Ben ve izleyici Neriman’ın aşkına inandiğı için bu sona ihtiyacım vardı (Ek 1).

sözleriyle ifade etmektedir. Seyircilerin bu tepkileri, onların uyarlamadan ne bekleedikleriyle de ilgilidir. Uyarlamanın roman ile neredeyse birebir olmasını bekleyen seyirci ile roman ile uyarlamasının farklı yerlerde durmasını bekleyen seyircinin tepkisinin farklı olması kaçınılmazdır. İlk grup seyirci, senaristin de başına geldiği gibi, diziyi romana sadakatsizlikle suçlayacaktır, diğer grup seyirci ise romanın yazılış amacına hizmet eden hikâyeye aldırış etmeden ekranda gördüğü yeni hikâyeye uygun bir gidişat görmek isteyecektir. Özellikle son yıllarda, bir uyarlama yapıldıktan sonra o uyarlamanın orijinal metninin alınıp okunduğu düşünöldüğünde bu ikinci grup seyircinin tepkisi daha net anlaşılacaktır.

Fatih-Harbiye romanının yayıncılarından Ötüken Neşriyat’tan alınan verilere göre, romanın baskı sayısı 2012 yılında 38.013 iken, uyarlamanın yapıldığı 2013 yılında bu sayı 83.247’ye yükselmiştir. Baskı sayısındaki bu %50’den fazla artış göstermektedir ki uyarlamalar orijinal metne olan ilgiliyi artırmaktadır. Bu artış, okuma oranı açısından olumlu gözükse de son yıllarda uyarlamalar izlendikten sonra kitapçılarda orijinal metni gören gençlerin “... dizisinin romanı çıkmış” şeklindeki tepkileri aslında günümüz gençlerinin edebiyatımıza olan mesafesini göstermektedir.

Konuyla ilgili olarak yaptığımız anket çalışması da benzer sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Ek 2). Türkiye’nin yedi bölgesinden yaşları 14 ve üzeri olan 569 kişi ile bir anket çalışması yapılmış, bu çalışmayla, katılımcıların uyarlama meselesine bakışları araştırılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş	Kişi Sayısı	Eğitim Durumu	Kişi Sayısı
14-18	263	Okur-yazar	8
19-25	143	İlkokul	35
26-40	96	Ortaokul	29
41-60	51	Lise	315
60 ve üzeri	15	Üniversite ve üzeri	178
Yanıt vermeyen	1	Yanıt vermeyen	4

Tablo 1’den de görüleceği üzere çalışmaya, yaşları ağırlıklı 14-25 aralığında olmak üzere her yaştan ve her eğitim durumundan kişiler katılmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Roman Okuma Sıklığı

Roman Okuma Sıklığı	Kişi Sayısı
Haftada bir roman	74
Ayda bir roman	149
3 ayda bir roman	81
4 ayda bir roman	29
5 ayda bir roman	9
Yanıt vermeyen	9

Katılımcılara uyarlama meselesi ve *Fatih-Harbiye* uyarlamaları ile ilgili sorular yöneltilmeden önce roman okuma sıklıkları sorulmuş ve Tablo 2 ‘de gösterildiği üzere katılımcıların ağırlıklı olarak roman okuduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3: *Fatih-Harbiye* ile İlgili Farkındalık

Fatih-Harbiye ile ilgili farkındalık	Kişi Sayısı	Fatih-Harbiye isminin nereden duyulduğu	Kişi Sayısı
<i>Fatih-Harbiye</i> ismini duyan	441	Romandan ötürü	102
<i>Fatih-Harbiye</i> ismini duymayan	124	Gazete, internet, vb. yoluyla	100
Yanıt vermeyen	4	Diziden ötürü	232
		Yanıt vermeyen	9

Tablo 3'ten de görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğu *Fatih-Harbiye* ismini romandan ya da diziden ötürü bilmektedir. Kişi sayısına bakıldığında romanın bilinirliğinden çok dizinin bilinirliğinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Uyarlamalar ile İlgili Farkındalık

Fatih-Harbiye dizi uyarlamalarının izlenme durumu	Kişi Sayısı	Uyarlamanın İzlenme Sıklığı	Kişi sayısı
Uyarlamayı izleyen	304	Tüm bölümler	60
Uyarlamayı izlemeyen	241	Birçok bölüm	91
Yanıt vermeyen	24	Birkaç Bölüm	143
		Yanıt vermeyen	10

Tablo 4'te gösterildiği üzere, uyarlamanın izleme oranları yüksektir. Katılımcıların bir kısmı uyarlamaların tamamını izlerken, bir kısmı da birkaç bölümünü izleyerek uyarlamalar hakkında fikir sahibi olmuştur.

Tablo 5: Uyarlama Yaklaşımları ve *Fatih-Harbiye* Uyarlamaları

Uyarlama Yaklaşımı	Kişi Sayısı	<i>Fatih-Harbiye</i> dizi uyarlamaları ile roman arasındaki ilişki	Kişi Sayısı
Roman diziye orijinaliyle aktarılmalı	277	Roman daha başarılı	82
Küçük değişiklikler yapılabilir	264	Uyarlama daha başarılı	53
Tamamen değiştirilebilir	23	Benzerlik yok	13
		Romanı bilmeyen	141

Tablo 5'ten görüleceği üzere, bir uyarlama yapılırken orijinal metnin birebir aktarılması gerektiğini düşünen grup ile romanın ruhuna sadık kalınmak şartıyla küçük değişiklikler yapılması fikrinde olan grubun sayıları birbirine çok yakındır. Bu doğrultuda, romanın ve uyarlamanın başarısı meselesine verilen cevapların yakınlığı da bu fikri desteklemektedir. 1990 uyarlaması için düşünöldüğünde, birebir aktarım tarafında olan seyircinin bu uyarlamayı daha

başarılı bulması doğaldır. Aynı şekilde 2013 yılı uyarlaması için, uyarlama yapılırken romanın orijinali ile aktarılmasını bekleyen izleyicinin romanı daha başarılı bulması kaçınılmazdır. Bu durum izleyicinin uyarlamadan ne beklediğiyle ilgilidir.

Tablo 6: *Uyarlama ve Roman İlişkisi*

Uyarlamadan Sonra Romanı Alma Durumu	Kişi Sayısı	Uyarlamadan Sonra Romanı Alma Nedeni	Kişi Sayısı
Romanı Alan	155	Romanın asıl metnini merak ettim	59
Romanı Almayan	454	Dizi/film ile roman arasındaki farkı merak ettim	36
		Romanın sonunu merak ettim	14
		Günceli yakalamak için roman aldım	10

Tablo 6, uyarlamadan sonra romanı alan okuyucuların romanı daha evvelden bilmediklerini ve dizinin okuma konusunda farkındalığa neden olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra uyarlamayı izledikten sonra romanı alanların bir kısmının dizi ile roman arasındaki farkı merak etmeleri yine uyarlamanın izleyicide orijinal metne dair merak uyandırdığının göstergesidir. Aynı şekilde, uyarlamadan farklı beklentileri olan kişilerin de romanı bu bakışla tekrar okuyup yorumlamak istemeleri söz konusudur.

Sonuç

Günümüzde hemen herkesin evlerinde varlık gösteren televizyon, modern insana yeni pencereler sunmaktadır. Eğlendirmeden bilgilendirmeye, toplumu yönlendirmeye kadar birçok işlevi bulunan televizyonun ürünleri izleyicinin tercihinin göre çeşitlilik göstermektedir. Özellikle son yıllarda televizyon dizilerine olan ilginin artışıyla birlikte yapımcılar yeni hikâye arayışlarına yönelmişlerdir. Bu durum edebiyat verimlerinin televizyonda sıklıkla varlık göstermesine neden olmuştur.

Fatih-Harbiye uyarlamaları örneği üzerinden yaptığımız çalışma göstermektedir ki bir uyarlamanın yönünü belirleyen belirli parametreler vardır. En

büyük etken senaristin ve yapımcının tercihidir. Buna paralel olarak izleyici beklentileri, reyting meselesi, toplumun değer yargıları, kültürel hafızası gibi birçok etken dizinin yolunu çizmektedir. Aynı şekilde uyarlama diziler için de durum böyledir. Bir senaristin serbest bir uyarlama ya da birebir aktarım yoluyla bir uyarlama yapmayı tercih etmesi tüm bu nedenlere bağlıdır. Bunların yanı sıra senarist ve/veya yapımcının izleyiciye neyi göstermek istediği de uyarlamasının yolunu çizen önemli bir etkidir. Zira gerek sinemada gerekse televizyonda seyirci karşısına çıkarılan her şey birer göstergeler zinciridir. Özellikle televizyon için konuşulduğunda gündüz kuşağından haberlere; dizilerden belgesellere ve hatta çocuk programlarına kadar izlenen her şeyin bir mesajı ve bu mesajı aktardığı göstergeleri vardır. *Fatih-Harbiye* uyarlamaları üzerinden bu konuyu örneklendirmek gerekirse, 1990 yılı yapımı uyarlamada senaristin birebir aktarım yolunu tercih etmesi, o dönem insanına Peyami Safa'nın doğu ve batısının anlatılmasının 2000'li yıllar Türkiye'sinde yaşayan insana göre daha kolay olduğundandır. Nitekim, bugünün insanına dünün hayata bakışını anlatmanın zorluğu 2013 yılı uyarlamasını serbest bir uyarlamaya çekmiştir. Senarist, esas metni sadece bir ilham olarak bırakmış ve Peyami Safa'nın karakterleri üzerinden yeni bir hikâye şekillendirilmiştir. Bu yapılırken de modern insanın sorunları, hayata bakışı, uyarlamadan beklentileri etkili olmuştur.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir, (2008), *Peyami Safa: Hayatı, Eserleri, Dramı*, İstanbul, Kapı Yay.
- Aydın, Abdulhalim, (2017), “Batı Kavşağında Şinasi ve Duruşu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2.
- Berger, Arthur Asa, (1993), *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, Çev. Murat Barkan ve ark., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yay.
- Çelebi, Tezay, (2009), “Reha Erdem Sinemasına Göstergebilim Açısından Bakış: Beş Vakit Filminin Göstergebilimsel Bağlamda İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karaçam, Şeyma Gül, (2018), “Romandan Ekran Uyarlama Sorunu ve Fatih-Harbiye”, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Özön, Nijat, (2000) *Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü*, İstanbul, Kambalacı Yayınları.
- Parsa, Seyide, (1999), “Televizyon Göstergebilimi”, *Kurgu Dergisi*, nr. 16.
- Safa, Peyami, (2016), *Fatih-Harbiye*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Tekin, Mehmet, (2014), *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Wagner, Geoffrey, (1975), *The Novel and The Cinema*, London, Rutherford, Madison, Fairleigh Dickinson Univ. Press.
- <http://www.sinematurk.com/film/8005-fatih-harbiye/> (Son erişim: 03.08.2018)
- <http://www.sinematurk.com/film/50251-fatih-harbiye-1-sezon/> (Son erişim: 03.08.2018)